

УДК 330.341.1 (477)

**РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ФОРМУВАННІ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕРЕДУМОВ
ВІДТВОРЮВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ПІДПРИЄМСТВІ****Брагарник О.О., ст. викл.**

Одеський національний економічний університет

В статье рассматривается вопрос необходимости государственного регулирования инновационной деятельности как основного инструмента формирования инновационной модели расширенного воспроизводства на современном этапе экономического развития.

Ключевые слова: инновации, воспроизводственный процесс, инновационная деятельность, государственное регулирование инновационной деятельности.

The article is contained the questions about necessary of state regulation of innovative activity as main instrument of creation of innovative model of reproductive process in the modern study of economic development.

Key words: innovations, process of reproduction, innovative activity, state regulation of innovative activity.

Постановка проблеми. В умовах сучасних темпів науково-технічної революції та переходу до переважно інтенсивного економічного росту інноваційність стає особливістю та характерною ознакою відтворювальних процесів. Від інноваційної активності залежить економічне становище та конкурентоспроможність підприємств, можливість зміцнення та відновлення їхньої матеріальної бази й положення на ринку, а також забезпечення ефективного розширеного відтворення.

Досвід економічного розвитку підтверджує, що розширене відтворення здійснюється завдяки інноваціям. Зростання ролі інновацій у розширеному відтворенні економіки і зміцненні національної безпеки, з одного боку, та обмеженість ринкових механізмів в галузі отримання і впровадження науково-технічних результатів, з іншого, – зумовлює необхідність державного регулювання та стимулювання інноваційної діяльності [1, 4].

У стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 роки зазначено, що «основою стратегічного курсу (економічного і соціального розвитку України), його базовим принципом має стати реалізація державної політики, спрямованої на запровадження інноваційної моделі структурної перебудови та зростання економіки, утвердження України як високотехнологічної держави» [2, 13]. Таким чином, важливого значення набувають дослідження питань формування інноваційних передумов відтворювального процесу на підприємстві та системи управління інноваційними процесами на всіх рівнях. Вирішення цих проблем зумовлює необхідність формування економічно обґрунтованої інноваційної політики та визначення підходів до вирішення завдань інноваційних перетворень [3, 29].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню активізації інноваційної діяльності і проблем інновацій як основи відтворювального процесу присвячено багато наукових праць. Зокрема, різні аспекти управління відтворювальним процесом досліджені в працях таких вчених, як А. Білоусов [4], І. Знаменський І. [1], Олейникова [5], М. Омелянович [6], В.Сизов [7].

Значення інноваційних процесів у системі відтворення на підприємстві досліджували такі автори, як І. Афонін [8], Л. Водачек, О. Водачкова [9].

Питання інноваційного менеджменту розкриваються у роботах І. Балабанова [10], В. Василенко, В. Шматько [11]; моделювання інноваційного розвитку підприємств П. Винарчик, С. Поляков, І. Степнов, Р. Уотерман [12, 13, 14]; оцінки ефективності інновацій П. Завлін, А. Васильєв [15].

Аналіз літературних джерел показав, що деякі питання щодо пріоритетних напрямів державної інноваційно-інвестиційної політики та інституційних перетворень в умовах переходу до інноваційного типу відтворювального процесу потребують деталізації. Тому тема дослідження є своєчасною та актуальною.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування необхідності державного регулювання інноваційної діяльності як основного інструменту формування інноваційних передумов відтворювального процесу на підприємстві, а також розробка основних напрямів державної інноваційної політики в сучасних економічних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна складова є одним із ключових факторів, який може забезпечити ефективність відтворювального процесу і зруйнувати усталені основи неефективного відтворення коли в економіці домінувало активне капітальне будівництво, нерідко на основі застарілих технологій. Екстенсивний підхід, при якому в структурі інвестицій в основний капітал переважає нове будівництво, не дозволить сформувати технологічний базис, необхідний для успішної реалізації фази відновлювального зростання.

Проте, у цей же час, відтворювальний процес в Україні характеризується істотним спадом інноваційної діяльності. Інноваційні процеси взагалі в економіці України не набули значних масштабів, так, за даними Держкомстату, в 2011 р. питома вага підприємств, що займалися інноваціями складала 16,2 %, що приблизно в 3 рази менше, ніж в інноваційно розвинутих країнах. У загальній чисельності промислових підприємств питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації, складала в 2011 р. всього 12,8%. Наукоємність промислового виробництва знаходиться на рівні 0,3%, що є значно меншою світового рівня. При цьому майже третина коштів, що витрачаються на інноваційну діяльність, припадає на закупівлю обладнання, в той час як на придбання прав на нову інтелектуальну власність або на проведення НДДКР витрати значно менші [16].

Для українських підприємств у сучасних умовах самостійне впровадження інновацій та підтримання відповідних темпів розвитку технологій практично неможливі з об'єктивних причин, до яких слід віднести:

- значний розрив між технологічним станом розвинутих країн світу та України;
- внаслідок браку фінансових ресурсів окреме підприємство не в змозі самостійно забезпечити достатній рівень фінансування науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і своєчасного оновлення обладнання та технологій;
- конкурувати з іноземними підприємствами в умовах отримання ними різноманітної допомоги з боку держави фактично неможливо.

Таким чином, Україна сьогодні практично єдина країна Європи, в якій ніяк не стимулюються інвестиції в наукові дослідження і розробки, практично відсутній вплив держави на інноваційні процеси в економіці.

Внаслідок недостатньої підтримки держави продовжується деградація наукового потенціалу. Незважаючи на те, що Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» гарантує фінансування науки з бюджетних джерел у розмірі не менш 1,7% ВВП, на практиці сукупні інвестиції в науку ніколи не перевищували 1,2%, а бюджетні - взагалі коливаються в межах 0,4% ВВП. Це нижче не тільки гарантованого законом рівня, але і порогового значення, яке забезпечує просте відтворення наукового потенціалу [17].

Отже, в умовах економіки України перехід на інноваційну модель розвитку означає передусім пошук нових фінансових джерел для активізації інноваційної діяльності. Для цього необхідно додатково прийняти відповідні правові акти, які б встановлювали пільги для «інноваторів», що створюють умови для залучення приватного капіталу в інноваційну сферу та стимулюють розвиток венчурного підприємництва. Слід погодитися з думкою І.Мовчан, що для створення ефективного механізму фінансування інноваційного розвитку підприємств необхідно використовувати диверсифікований інструментарій державної підтримки. Зокрема, для підприємств, які тільки починають інноваційну діяльність, має бути впроваджена система заходів різнобічної підтримки, а саме:

- встановлення податкових пільг;
- надання пільгових кредитів;
- використання прискорених методів амортизації обладнання;
- запровадження системи державних гарантій і страхування інноваційної діяльності;
- запровадження механізму підтримки (наприклад, у проведенні НДДКР) і передачі в користування приватних підприємств державних технологій і ноу-хау, що повинно призвести до зниження витрат [18].

Розвиток у сфері інновацій стримує й той факт, що в нашій країні до цього часу:

- не задіяні механізми підтримки інноваційної діяльності, ефективність яких підтверджена досвідом багатьох країн;
- відсутня відповідна фінансово-кредитна, податкова і амортизаційна політика;
- не створені умови, які б сприяли широкому залученню в інноваційну сферу позабюджетних інвестицій, насамперед з боку вітчизняних комерційних структур і банків.

Отже, формування інноваційних передумов відтворювального процесу на підприємствах, з одного боку, вимагає значних капіталовкладень, а з іншого – дієвої державної системи стимулювання і регулювання інноваційної діяльності.

Державне регулювання відтворювального процесу є складною системою форм і методів впливу на зовнішнє середовище функціонування суб'єктів економіки і здійснення ними відтворювального процесу. Воно має пряий вплив на ефективність функціонування факторів, що визначають результативність відтворювального процесу, - інноваційну та інвестиційну стратегії, технологічну модернізацію та оновлення основного капіталу.

У той же час підвищення ролі інновацій, зумовлене прискоренням НТП і глобальним переходом до постіндустріального суспільства, призводить до виникнення якісно нових функцій держави, які пов'язані безпосередньо із забезпеченням прогресу високих технологій та підтримкою фундаментальної науки. Слід погодитися з Т. Вебленом, що роль держави має полягати у формуванні сприятливих умов економічного середовища та забезпеченні інвестиційних витрат на створення нових технологій, тим самим спрямовуючи розвиток відтворювальної системи в інноваційне русло [19, 122].

Окреслений взаємозв'язок ролі держави і трансформацій, що відбуваються у відтворювальному процесі під впливом інноваційних змін, має важливе методологічне і практичне значення. В сучасних умовах складаються особливі інституціональні умови, за яких держава стає провідним суб'єктом відтворювального процесу. Тому забезпечення ефективності його результатів може бути досягнуто тільки за допомогою посилення економічної влади на основі реалізації соціально-економічних функцій держави. Погоджуємося думкою І. Олейникової, що державу необхідно розглядати, з одного боку, як особливий інститут, наділений правом легітимного примусу для цілей регулювання ринкових процесів, а з іншого - як специфічний суспільний сектор відтворювальної системи, який активно бере участь у її функціонуванні [5, 67].

Таким чином, одним з найважливіших завдань державного регулювання відтворювального процесу полягає в забезпеченні інституціональних умов для стимулювання розвитку інноваційно-спрямованого відтворювального процесу як одного з основних факторів ефективності відтворювальної системи. Так, до невирішених державою проблем, на нашу думку, слід віднести слабкий контроль за специфікацією прав власності на ресурси, що виражається в низькому ступені захисту прав власності та контрактів, що укладаються агентами ринку. Багато в чому це є наслідком нерозвиненості судово-правової системи, наприклад, відсутністю в законах механізмів їх реалізації, аморфністю формулювань, не виконанням законів тощо, що стало причиною загальної правової незахищеності української відтворювальної системи.

Інституціональне забезпечення державної науково-технічної та інноваційної політики передбачає виконання таких завдань:

- вдосконалення чинної та розроблення нової нормативно-законодавчої бази науково-технічної і дослідної діяльності, фінансової та організаційної підтримки науки;
- підвищення рівня та розширення сфери науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок, у тому числі шляхом систематичного підвищення частки витрат на науку в державному бюджеті;
- створення сучасної патентно-інформаційної бази з довідково-пошуковим апаратом, використання світових досягнень інформатики в патентній технології;
- вдосконалення систем стандартизації та сертифікації, а також системи державної статистики науково-технічного прогресу, наближення її до європейських стандартів;
- розвиток і поглиблення міжнародного співробітництва в інноваційній сфері, її інформаційному та консалтинговому забезпеченні, трансфері технологій, насамперед з країнами Європейського Союзу та Росією [20].

О. Дидченко вважає, що грамотна та збалансована державна інноваційна політика, заснована на використанні різних комбінацій прямих і непрямих інструментів регулювання, генерує створення сприятливого економічного клімату для здійснення інноваційних процесів і є основною сполучною ланкою між сферою «чистої» (академічної) науки і задачами виробництва. Це має вирішальне значення для формування інноваційних передумов відтворювального процесу, нарощування підприємствами інноваційного потенціалу та подальшого переходу на інноваційну модель розширеного відтворення [21, 66].

Висновки. Розглядаючи роль держави у формуванні інноваційних передумов відтворювального процесу, необхідно зазначити, що для України прийнятливою є лише модель активної участі держави у процесі розвитку інноваційної діяльності, оскільки сучасний стан розвитку економіки та відтворювальної системи, статистичні показники інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств свідчать про те, що ринковий механізм в Україні ще не здатний самостійно регулювати та оптимізувати відтворювальні процеси у національній економіці.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити такі висновки.

По-перше, формування нових умов господарювання неминує веде до переоцінки ролі і функцій такого інституту, як держава. Роль держави в сучасних умовах доповнюється новими функціями, що пов'язані безпосередньо зі забезпеченням інноваційно-спрямованого відтворювального процесу.

По-друге, інституціональні зміни зумовлюють доцільність формування такої моделі суспільного відтворення, яка дозволить забезпечити розвиток нових інститутів, здійснити заходи щодо впровадження інноваційних досягнень в економіку, створюючи сприятливе економічне середовище для забезпечення функціонування інноваційного відтворювального процесу.

Тільки держава може сприяти стабілізації відтворювального процесу, взявши на себе значну частину функцій, пов'язаних з активізацією інвестиційно-інноваційної діяльності. Саме стабільність і прозорість суспільних і юридичних норм, швидкість реакції влади на незаконні дії впливають на ефективність ринкового обміну, залучення і використання активів, накопичення капіталу і впровадження інновацій.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленні наявних розробок з визначення напрямів та методів державного регулювання створення інноваційної моделі відтворювального процесу, а також в обґрунтуванні дієвих інструментів та механізмів інноваційної політики як на рівні держави, так і на рівні підприємств.

Література

1. Знаменський І. О. Інноваційна діяльність у відтворювальному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.01.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / І. О. Знаменський. – Київ, 2009. – 20 с.
2. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів (Проект) / Авт.-упоряд.: Г. О. Андрощук, І. Б. Жилияєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К: Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
3. Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком: монографія / за заг. ред. О.А. Біловодської. – Суми : Університетська книга, 2010. – 432 с.
4. Белоусов А.Р. Эволюция системы воспроизводства российской экономики: от кризиса к развитию / Белоусов А.Р. – М.: МАКС Пресс, 2006. – 396 с.
5. Олейникова И. Н. Воспроизводственный процесс в системе региональной экономики: инновационная составляющая и механизм управления: (Структурный аспект) / Олейникова И. Н. – Ростов н/Д: Терра, 2004. – 462 с.
6. Омелянович М. Ю. Економічні умови відтворювального розвитку підприємств: дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Михайло Юрійович Омелянович. – Донецьк, 2006. – 185 с.
7. Сизов В. С. Стратегическое управление воспроизводственным процессом / Сизов В. С. – М.: Экономистъ, 2004. – 240 с.
8. Афонин И.В. Инновационный менеджмент. Учебное пособие / И.В. Афонин – М.: Гардарики, 2005. – 224 с.
9. Водачек Л., Водачкова О. Стратегия управления инновациями на предприятии: Сокр. пер. со словац. / Авт. предисл. В.С. Рапорт / Л. Водачек, О. Водачкова – М.: Экономика, 1989. – 167 с.
10. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент. Учебное пособие / И Т. Балабанов – СПб.: Питер, 2002. – 208 с.
11. Василенко В.О. Інноваційний менеджмент / В.О. Василенко, В.Г. Шматько. – К.: ЦУЛ, Фенікс, 2006. – 404 с.
12. Винарчик П. Спасение идей: Й. Шумпетер и ключевые проблемы противоборствующих экономических теорий / П. Винарчик // Экономика. – 2003. – №11. – С. 15 – 27.
13. Поляков С.Г. Модель инновационного развития предприятия / С.Г. Поляков, И.М. Степнов // Инновации. – 2003. – № 2–3(59– 60). – С. 36 – 38.
14. Уотерман Р. Фактор обновления / Р. Уотерман: [пер. с англ. АНХ при Правительстве РФ]. – М.: Дело, 2003. – 307 с.
15. Завлин П.Н. Оценка эффективности инноваций / П.Н. Завлин, А.В. Васильев. – СПб.: Изд. дом "Бизнес-пресса", 2007. – 216 с.
16. Впровадження інновацій на промислових підприємствах. – Офіційні дані Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov>. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html
17. Семиноженко В. Без должных усилий государства инновации в экономике не приживутся / В. Семиноженко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://debaty.tochka.net/134-vladimir-seminozhenko-bez-dolzhnykh-usiliy-gosudarstva-innovatsii-v-ekonomike-ne-prizhivutsya>
18. Мовчан І.В. Основні аспекти фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні / І. В. Мовчан [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.rusnauka.com/25_NPM_2009/Economics/51331.doc.htm
19. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М.: Прогресс. – 1984. – 356 с.
20. Кінах А.К. Український прорив: прискорення розвитку національної економіки / А.К. Кінах // Економіка ринкових відносин. – 2008. – № 1. – С. 5–30.
21. Дидченко О.И. Инновационный потенциал предприятия: сущность и роль государства в его развитии / О.И. Дидченко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2011. – №1 – С. 63–67.